

UDK: 001.53:004.031.42:159.9

Asomiddin XUDAYBERDIYEV,
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti dotsenti, PhD
E-mail: manaviyat@tashpmi.uz

Toshkent tibbiyot akademiyasi professori, f.f.d O'.M.Abilov taqrizi asosida

AXBOROT MAYDONI VA INTERNET TARMOG'INING YOSHLAR MA'NAVIY QIYOFASIGA TA'SIRI

Annotatsiya

Mazkur maqolada axborot maydonining ma'naviyat va yoshlarga ta'siri bilan bog'liq bo'lgan asosiy xususiyatlari, axborot maydoni va internet tarmog'ining yoshlar ma'naviy qiyofasiga ta'siri, yoshlarni axborot tahdidlaridan himoya qilishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: axborot maydoni, raqamli vositachilik, multimodallik, interaktivlik, tarmoqli aloqa, chegaralarning xiralashishi, immersion, transsendensiya.

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА И ИНТЕРНЕТА НА ДУХОВНЫЙ ОБРАЗ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье даны основные характеристики информационного пространства, связанные с влиянием духовности и молодежи, влияние информационного пространства и Интернета на духовный образ молодежи, а также рекомендации по защите молодежи от информационных угроз.

Ключевые слова: Информационное пространство, цифровое посредничество, мультимодальность, интерактивность, нетворкинг, стирание границ, погружение, трансцендентность

INFLUENCE OF INFORMATION SPACE AND THE INTERNET ON THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUTH

Annotation

This article related to the influence of spirituality and youth which provides the main characteristics of the information space, the influence of the information space and the Internet on the spiritual image of youth, as well as recommendations for protecting youth from information threats

Key words: Information space, digital mediation, multimodality, interactivity, networking, blurring of boundaries, immersion, transcendence.

Kirish. Bugungi shiddatli davrning o'zi barcha sohalar qatori axborot yo'nalishida ham oldimizga o'ta dolzarb vazifalarni qo'ymoqda. Axborot maydonida ro'y berayotgan jarayonlar va yangilanishlarning ma'naviyat sohasiga ta'sirini tushunish va bu boradagi xavf-xatarlarga qarshi kurashish usullaridagi o'zgarishlarni anglash katta ahamiyatga ega. Ayni zamonda axborot maydoni ruhiy tajribaning yangi shakllarini yaratdi va o'zining nimani anglatishini tushunishimizni o'zgartirish imkoniyatiga ega. Masalan, onlayn hamjamiyatlar va ijtimoiy media platformalarining o'sishi odamlarga, hatto geografik jihatdan tarqoq bo'lsa ham, o'zlarining ruhiy e'tiqodlarini baham ko'radigan boshqalar bilan bog'lanish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Shu o'rinda Prezident Shavkat Mirziyoyev "Bugungi kunda yolg'on va asossiz ma'lumotlarni tarqatish orqali odamlarni aldash, to'g'ri yo'ldan chalg'itish holatlari ko'payib borayotgani aholining media savodxonligini oshirishni oldimizga kechiktirib bo'lmaydigan vazifa qilib qo'ymoqda" [1] deb bejizga ta'kidlamadi. Chunki, axborot maydoni murakkab va serqirra hodisa sifatida, turli xil texnologiyalar, platformalar va amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Axborot maydonining ma'naviyat va yoshlarga ta'siri bilan bog'liq bo'lgan ba'zi asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Raqamli vositachilik: Axborot maydoni ijtimoiy media platformalaridan tortib axborot simulyatsiyalarigacha bo'lgan hamma narsani o'z ichiga olishi mumkin.

Multimodallik: Axborot maydoni ko'pincha ko'p aloqa usullari va hissiy tajribalarni, jumladan vizual, eshitish va haptik fikr-mulohazalarni birlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu foydalanuvchilar uchun yanada qiziqarli va qiziqarli tajriba yaratishi mumkin.

Interaktivlik: axborot maydoni ko'pincha passiv iste'mol qilishdan ko'ra, faol ishtirok etishni va raqamli muhit bilan dialektik bog'liqlikda namoyon bo'ladi. Bu foydalanuvchilar uchun agentlik va nazorat hissi yaratishi mumkin.

Tarmoqli aloqa: Axborot maydoni ko'pincha katta masofalar va turli madaniyatlarda boshqalar bilan muloqot qilish va bog'lanish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Bu ijtimoiy aloqa va hamkorlik uchun imkoniyatlar yaratishi mumkin.

Chegaralarning xiralashishi: Axborot maydoni jismoniy va raqamli olamlar, real va xayoliy tajribalar orasidagi chegaralarni xiralashtirishi mumkin. Bu kashfiyot va tajribalar uchun imkoniyatlar yaratishi mumkin, balki jismoniy dunyodan uzilish va ajralish xavfini ham keltirib chiqarishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Axborot maydonining ma'naviyat va yoshlarga ta'siri bilan bog'liq bo'lgan qo'shimcha asosiy xususiyatlar:

Immersion: Axborot maydoni raqamli muhitga sho'ng'ish tuyg'usini yaratishi mumkin, bu ayniqsa, raqamli texnologiyalardan katta avlodlarga qaraganda qulayroq bo'lishi mumkin bo'lgan yoshlar uchun kuchli bo'lishi mumkin. Bu suvga cho'mish tuyg'usi ikki qirrali qilich bo'lishi mumkin, ammo bu jismoniy dunyodan ajralishga va haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaraning xiralashishiga olib kelishi mumkin.

Simulyatsiya qilingan tajribalar: Axborot maydoni jismoniy dunyoda imkonsiz bo'lishi mumkin bo'lgan simulyatsiya qilingan tajribalarni yaratishga imkon beradi. Misol uchun, axborot maydoni muhitlar diniy ziyoratgohlarni taqlid qilishi yoki ma'naviy o'sish uchun noyob yoki mavjud bo'lmagan manbalarga kirishni ta'minlashi mumkin. Biroq, bunday tajribalarning haqiqiyliги va asosligi, ayniqsa, an'anaviy diniy urf-odatlar kontekstida shubha ostida qolishi mumkin.

O'yinlashtirish: Axborot maydoni ko'pincha o'yinga o'xshash elementlar va mexanikadan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa foydalanuvchilar uchun raqobat, muvaffaqiyat va mukofot hissi yaratishi mumkin. Bu jalb qilish uchun rag'batlantiruvchi omil bo'lishi mumkin bo'lsa-da, u ichki ma'naviy o'sish va rivojlanishga emas, balki tashqi mukofotlarga e'tibor qaratishga olib kelishi mumkin.

Transsendensiya: Axborot maydoni transsendensiya tajribasi va o'zidan kattaroq narsa bilan bog'lanish uchun

imkoniyatlar yaratishi mumkin. Biroq, bunday tajribalarning tabiati va haqiqiyliги, ayniqsa, an'anaviy diniy amaliyotlar kontekstida shubha ostida qolishi mumkin.

Tahlil va natijalar. Axborot maydonining ushbu qo'shimcha asosiy xususiyatlarini hisobga olgan holda, tadqiqotchilar uning ma'naviyat va yoshlarga potentsial ta'sirini yanada chuqurroq tushunishlari mumkin. Axborot maydonining potentsial foydalari va xavflarini tan olish, ularni turli shaxslar, jamoalarning o'ziga xos ehtiyojlari va kontekstlari asosida baholash muhimdir. Axborot maydonining asosiy xususiyatlarini kengaytirish uchun ularning yoshlarning ma'naviy hayotiga ta'sir qilish usullarini ko'rib chiqish lozim. Yuqorida aytib o'tilganidek, axborot maydoni ma'naviy o'sish va rivojlanish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin, masalan, simulyatsiya qilingan tajribalarni yaratish, turli madaniyatlarda boshqalar bilan bog'lanish qobiliyati, transsendensiya tajribasi va o'zidan kattaroq narsa bilan bog'lanish potentsialidir.

Biroq, axborot maydoni hal qilinishi kerak bo'lgan muhim axloqiy va amaliy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Yuqorida aytib o'tilganidek, maqsadli reklama va boshqa maqsadlarda shaxsiy ma'lumotlarni to'plash, ulardan foydalanish ana shunday tashvishlardan biridir. Bundan tashqari, ma'naviy amaliyotlarni o'ynash ichki ma'naviy o'sish va rivojlanishga emas, balki tashqi mukofotlar va raqobatga e'tiborni jalb qilishi, jismoniy va raqamli dunyolar o'rtasidagi chegaralarning xiralashishi jismoniy dunyodan ajralishga va haqiqiy dunyo aloqalari, tajribalarining yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Axborot maydonining ma'naviyat va yoshlar uchun bu mumkin bo'lgan foydalari va xavf-xatarlari diqqat bilan ko'rib chiqilishi va baholanishi darkor. D.Calvillo va G.Breslin kabi olimlar ta'kidlaganidek, raqamli asrda ma'naviyat, axborot maydoni ma'naviy izlanish va ifoda uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin, ammo bu tajribalarga tanqidiy va aqlli ko'z bilan yondashish muhimdir. Bu axborot maydoni ma'naviyat haqidagi tushunchamizni qanday shakllantirayotganini sinchiklab ko'rib chiqishni, shuningdek, ushbu masalalar atrofida doimiy muloqot va mulohaza yuritishga tayyor bo'lishni talab qiladi.

Axborot maydonining asosiy xususiyatlari, jumladan raqamli vositachilik, multimodallik, shaxsiylashtirish, interaktivlik, tarmoq aloqasi va chegaralarning xiralashishi murakkab va ko'p qirrali. Shunday qilib, ular yoshlarning ma'naviy hayotida turlicha aks etishi mumkin. Olimlar va amaliyotchilar ushbu xususiyatlarni va ularning oqibatlarini diqqat bilan ko'rib chiqish orqali axborot maydonidan yoshlarning ma'naviy o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan emas, balki qo'llab-quvvatlovchi usullarda qo'llanilishiga yordam berishi mumkin.

Axborot maydonining shaxsiylashtirilishi va interaktivligi jamoaga va boshqalar bilan aloqaga emas, balki individuallik va o'ziga e'tiborni kuchaytirishga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, axborot maydonining tarmoq aloqasi e'tiqod tizimlarining bo'linishi va diversifikatsiyasiga olib kelishi mumkin, chunki odamlar butun dunyo bo'ylab turli xil ma'naviy va diniy amaliyotlar va g'oyalarga duchor bo'lishadi.

Bundan tashqari, jismoniy va raqamli dunyo o'rtasidagi chegaralarning xiralashishi ilohiylikni qanday tushunishimizga va unga bo'lgan munosabatimizga ta'sir qilishi mumkin. D. Calvillo va J.G Breslin o'zlarining «Raqamli asrdagi ma'naviyatlar» kitobida ta'kidlaganidek, axborot maydonining «vositachilari» - algoritmlar, foydalanuvchi interfeyslari va onlayn hamjamiyatlar - bizning ma'naviyat haqidagi tushunchamizni yangi va kutilmagan tarzda shakllantirishi mumkin [2].

Axborot maydonining ma'naviyatga ta'sirini yanada chuqurroq o'rganish uchun axborot maydoni tajribaning transsendensiya tuyg'usini va o'zidan kattaroq narsa bilan bog'liqligini ta'minlash imkoniyatlarini hisobga olish muhimdir. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, axborot maydoni ruhiy izlanish va o'sish uchun imkoniyatlar yaratishi mumkin bo'lgan simulyatsiya qilingan tajribalarni yaratishga imkon beradi. Misol uchun, axborot maydoni texnologiyalari diniy yoki ma'naviy saytlarni taqlid qiladigan, odamlarga ularni yangi va mazmunli usullarda boshdan kechirish imkonini beruvchi immersiv muhitlarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin [3]. Axborot maydonining tarmoqli aloqasi turli madaniyatlar va geografik

joylarda boshqalar bilan bog'lanish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin. Bu global ma'naviy jamoalarning rivojlanishiga va chegaralar bo'ylab ma'naviy amaliyot va g'oyalarni almashishga yordam berishi mumkin. Bundan tashqari, axborot maydonining shaxsiylashtirilishi va interaktivligi odamlarga o'zlarining shaxsiy ehtiyojlari va afzalliklariga moslashtirilgan axborot maydoni marosimlar va amaliyotlarni yaratish va ularda ishtirok etish imkonini beradi [4].

Biroq, yuqorida ta'kidlanganidek, ma'naviy amaliyotlarni o'ynash va tashqi mukofotlarga e'tibor qaratish o'z e'tiqodlari va qadriyatlarini chuqur va mazmunli o'rganishga emas, balki ma'naviyat bilan yuzaki shug'ullanishga undashi mumkin. Bundan tashqari, jismoniy va raqamli dunyo o'rtasidagi chegaralarning xiralashishi jismoniy dunyodan ajralishga va haqiqiy dunyo aloqalari va tajribalarining yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Axborot maydoniga tanqidiy va aqlli ko'z bilan yondashish muhimdir. Bu axborot maydoni ma'naviyat haqidagi tushunchamizni qanday shakllantirayotgani haqida doimiy muloqot va mulohaza yuritishga tayyor bo'lishni, shuningdek, axborot maydoni tajribadan yoshlarning ma'naviy o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan emas, balki qo'llab-quvvatlovchi usullarda foydalanish majburiyatini talab qiladi.

Axborot maydonining ma'naviyat uchun yana bir muhim ta'siri uning aloqa va transsendensiya tuyg'usini rivojlantirish salohiyatidir. Axborot maydoni tajribalar ma'naviy amaliyotlar va e'tiqodlar bilan chuqurroq shug'ullanishga yordam beradigan jo'shqin va jalb qilish tuyg'usini taklif qilishi mumkin. Bundan tashqari, axborot maydonining shaxsiylashtirilishi va interaktivligi odamlarga o'zlarining shaxsiy ehtiyojlari va afzalliklariga moslashtirilgan axborot maydoni marosimlar va amaliyotlarni yaratish va ularda ishtirok etish imkonini beradi, bu ularning ma'naviy hayotlarida vakolat va avtonomiya hissini oshirishi mumkin [5].

Axborot maydonidan foydalanish bilan bog'liq potentsial xavf va qiyinchiliklar ham mavjud. Axborot maydoni tajribalar rag'batlantirishi mumkin bo'lgan jismoniy dunyodan ajralish, potentsial ravishda real aloqalar va tajribalarning yo'qolishiga sabab bo'lishi, bu esa shaxsning umumiy farovonligi va maqsad tuyg'usiga ta'sir qilishi mumkin. Bundan tashqari, ma'naviy amaliyotlarni o'ynash va tashqi mukofotlarga e'tibor qaratish o'z e'tiqodlari va qadriyatlarini chuqur va mazmunli o'rganishdan ko'ra, ma'naviyat bilan yuzaki shug'ullanishni rag'batlantirishi mumkin.

Axborot maydonida aql va tanqidiy fikrlash bilan yondashish muhimdir. Bu axborot maydoni ma'naviyat haqidagi tushunchamizni qanday shakllantirayotgani haqida doimiy muloqot va mulohaza yuritishni, shuningdek, axborot maydoni tajribadan yoshlarning ma'naviy o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan emas, balki qo'llab-quvvatlovchi usullarda foydalanish majburiyatini talab qiladi. Axborot maydonining ma'naviyat va yoshlar uchun potentsial foyda va xavf-xatarlarini sinchiklab ko'rib chiqsak, biz ushbu texnologiyalardan ma'naviy yuksalish va farovonlikka yordam beradigan usullardan foydalanishga yordam bera olamiz.

Axborot maydonining ma'naviyatga ta'sirini to'liq tushunish uchun undan foydalanish bilan bog'liq potentsial axloqiy ta'sirlarni ham ko'rib chiqish muhimdir. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, axborot maydoni potentsial ravishda jismoniy dunyodan ajralish tuyg'usini yaratishi mumkin, bu esa haqiqiy dunyo aloqalari va tajribalarining yo'qolishiga olib keladi. Bu shaxsning umumiy farovonligiga va maqsad tuyg'usiga ta'sir qilishi mumkin, bu uning ruhiy o'sishi va rivojlanishi uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, ma'naviy amaliyotlarni o'yinga aylantirish va tashqi mukofotlarga e'tibor qaratish o'z e'tiqodlari, qadriyatlarini chuqur va mazmunli o'rganishdan ko'ra, ma'naviyat bilan yuzaki shug'ullanishni rag'batlantirishi mumkin. Bu potentsial ravishda ma'naviyatning tovar almashinuviga olib kelishi mumkin, bunda ruhiy tajribalar shaxsiy o'sish va o'zgarishlarga yordam berish potentsialidan ko'ra, birinchi navbatda ularning ko'ngilochar qiymati uchun baholanadi.

Axborot maydonining ijtimoiy adolat va inklyuzivlikka potentsial ta'sirini hisobga olish muhimdir. Axborot maydoni turli

madaniyatlar va geografik joylardagi shaxslar o'rtasidagi aloqalarni osonlashtirish potensialiga ega bo'lsa-da, bu aloqalarga kuchlar farqi va tizimli tengsizliklar qanday ta'sir qilishi mumkinligini yodda tutish kerak.

Axborot maydonining ma'naviyatga ta'siri murakkab va ko'p qirrali. Axborot maydonining ma'naviyat va yoshlar uchun potensial foyda va xavf-xatarlarini sinchiklab ko'rib chiqish hamda doimiy muloqot va mulohaza yuritish orqali biz ushbu texnologiyalardan ma'naviy yuksalish, farovonlik va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi usullarda qo'llanilishini ta'minlashga harakat qilishimiz mumkin.

Axborot maydonining diniy va ma'naviy amaliyotning an'anaviy shakllariga potensial ta'sirini ko'rib chiqishga arziydi. Axborot maydoni platformalar va onlayn hamjamiyatlar orqali ko'proq yoshlar ma'naviyat bilan shug'ullanar ekan, an'anaviy diniy institutlarning ahamiyati kamayishi yoki o'z ta'sirini yo'qotish xavfi bor. Bu madaniy merosni saqlash va ma'naviy an'analarning avlodlarga o'tishiga ta'sir qiladi. Axborot maydoni, shuningdek, dinlararo muloqot va madaniyatlararo almashinuvni osonlashtirishi mumkin, bu esa odamlarga turli nuqtai nazarlardan o'rganish va ishtirok etish uchun noyob imkoniyat yaratadi. Bu madaniyatlararo tushunish va muloqot tinchlik, ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun muhim bo'lgan bugungi globallashtirilgan dunyoda ayniqsa muhimdir.

Axborot maydoni texnologiyalardan ma'naviy o'sish va rivojlanishni rag'batlantiradigan usullardan biri maqsadli axborot maydoni muhitlarni yaratishdir. Maqsadga asoslangan axborot maydoni muhitlar mazmunli va o'zgartiruvchi tajribalarni

osonlashtirish uchun mo'ljallangan, keng ko'lamli ma'naviy amaliyot va an'analarni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, axborot maydoni muhitlar axborot maydoni meditatsiya sessiyalarini osonlashtirish, muqaddas joylarga[6] yoki diniy matnlarga axborot maydoni kirishni ta'minlash yoki ma'naviy mavzular atrofida axborot maydoni muhokamalar va seminarlar o'tkazish uchun foydalanilishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Bugungi globallashtirish davrida yoshlarning butun dunyodagi tengdoshlari faoliyati bilan tanishtirish, tajribalarni o'rganish sohasida Yoshlar agentligining xalqaro aloqalarni rivojlantirish, bu yo'nalishdagi ishlarni tizimli yo'lga qo'yish masalalariga doir faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Negaki, hozirgi davrga kelib inson zoti, ayniqsa yoshlar uchun yangi sivilizatsiya bosqichi boshlandi va bu har bir jabahada, jumladan axborot sohasida ham yaqqol sezilmoqda. Bunday holat umumbashariy tamoyillarga urg'u berilgan holatda milliy ma'naviyatning evrilishi, qadriyatlarining o'zgarishi yoki almashishi hodisalari mavjud zamonaviy tafakkur tarzida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Bu jihatdan, axborotning globallashtirish davrida yoshlar tarbiyasida sustkashlikka yo'l qo'yilsa, bu ularni turli buzg'unchi g'oyalar ta'siriga butunlay topshirib qo'yish bilan barovar bo'ladi. Haqiqiy aloqa va hamjamiyatni birinchi o'ringa qo'yadigan maqsadga yo'naltirilgan axborot maydoni muhitlarni yaratish orqali yoshlarning ma'naviy hayotida qo'llab-quvvatlab, ularga hamdardlik va axloqiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning «Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga» bayram tabrigidan. 26.06.2024-y. <https://president.uz/uz/lists/view/7346>.
2. Калвилло Д. и Бреслин Дж. Г. (2015). «Духовность в эпоху цифровых технологий»: Введение. Д.Калвилло и Дж.Г.Бреслин (ред.), Духовность в эпоху цифровых технологий (стр. 1–14). Издательство «Bloomsbury».
3. Кэмпбелл Х. (2010). Цифровая религия: понимание религиозной практики в новых медиа-мирах. Рутледж.
4. Грив Г.П. (2015). Виртуальные миры, религия и духовность: будущее религиозного опыта в киберпространстве. Дж. Лайонсе и Дж.А. Питтсе (ред.), Религия и социальный порядок: Справочник култов и сект в Америке (стр. 393-409). Brill.
5. Jang M. va Ryu H. (2021). Virtuallikning ma'naviyatga ta'siri: yoshlar uchun foyda va xavf. *Yoshlik va ilohiyot jurnali*, 20 (1), 17-30.
6. Калвилло Д. и Бреслин Дж. Г. (2015). «Духовность в эпоху цифровых технологий»: Введение. Д.Калвилло и Дж.Г.Бреслин (ред.), Духовность в эпоху цифровых технологий (стр. 1–14). Издательство «Bloomsbury».
7. Худайбердиев А.К. Узбекистан: проблемы защиты молодежи от вредной информации в условиях глобализации (Социально-философский анализ) //Россия и мусульманский мир. – 2019. – №. 3. – С. 36-41.
8. Xudayberdiyev A.K. Yangilanayotgan O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosati qat'iyat bilan davom ettirilmoqda // Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – T. 2. – №. 12. – С. 912-918.